

Expertisegebied

justitieel verpleegkundige

Oktober 2023

Colofon

Samenwerkingspartners bij de totstandkoming van het Expertisegebied justitieel verpleegkundige:

Bestuur V&VN Justitieel Verpleegkundigen 2023:

Ewa van de Haar

Esther Kuijten

Frank Dijk

Mirjam Bulder-Timmerman

Esther Freriks

Jessica de Boer

Carlijn Bonants, adviseur Vereniging V&VN

V&VN-project Expertisegebieden 2e editie

Jacqueline Bekker-Bakker

Nellie Kolk

Andere samenwerkingspartners:

Jacqueline Bekker-Bakker

Nellie Kolk

Andere samenwerkingspartners:

Ministerie van Veiligheid en Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Hogeschool Utrecht

Juliuscentrum Utrecht

Vormgeving:

Think Next Level

Oktober 2023

© V&VN Het is toegestaan teksten uit deze uitgave over te nemen, mits de juiste bron is vermeld.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Werkomgeving	5
3. Ontwikkelingen	8
4. Het deskundigheidsgebied van de verpleegkundige	9
5. Uitwerking CanMEDS-rollen	10
4.1 Rol Zorgverlener	11
4.2 Rol Communicator	12
4.3 Rol Samenwerkingspartner	14
4.4 Rol Reflectieve professional	15
4.5 Rol Gezondheidsbevorderaar	16
4.6 Rol Organisator	17
4.7 Rol Professional en kwaliteitsbevorderaar	18
6. Toekomstige ontwikkelingen	20
Literatuur	22

1. Inleiding

Vanaf 2012 zijn er door de afdelingen van beroepsvereniging V&VN meer dan 35 expertisegerieden beschreven. In deze expertisegerieden staat de zorg beschreven die door verpleegkundigen met een specialisatie wordt verleend. Ze kunnen gezien worden als een aanvulling op het Beroepsprofiel verpleegkundige (Lambregts & Grotendorst, 2012 & Terpstra et al., 2015). De eExpertisegerieden zijn tot stand gekomen met inbreng van bestuur en leden van V&VN-afdelingen. Daarnaast is er literatuur gebruikt en is er gesproken met stakeholders en opleidingen.

In de afgelopen jaren zijn er in de zorg tal van ontwikkelingen geweest die direct van invloed zijn op de competenties van verpleegkundigen met een specialisatie. De Expertisegerieden zijn daarom toe aan een actualisatie. Zo ook het Expertisegeried justitieel verpleegkundige. Deze actualisatie vindt binnen V&VN plaats vanuit het project 'Expertisegerieden 2e editie'. Ook deze tweede editie wordt het Expertisegeried in nauwe samenwerking met besturen en leden van V&VN afdelingen ontwikkeld.

Het Expertisegeried justitieel verpleegkundige beschrijft de specifieke kennis en vaardigheden die de justitieel verpleegkundige in de zorgverlening nodig heeft om de functie te kunnen uitoefenen. Het beroepsprofiel van de verpleegkundig specialist (Kappert & De Hoop, 2019) wordt in dit document niet beschreven.

Het document is bestemd voor de justitieel verpleegkundigen zelf, voor docenten, werkgevers, samenwerkingspartners van de justitieel verpleegkundige op lokaal, regionaal en landelijk niveau. Daarnaast kunnen andere geïnteresseerden het document raadplegen. Het document maakt zichtbaar wat de onderscheidende competenties van de justitieel verpleegkundige zijn. Het document kan waar nodig gebruikt worden als leidraad voor de implementatie van functiedifferentiatie. Hierbij dienen de uitgangspunten voor functiedifferentiatie zoals beschreven door V&VN (V&VN, 2021) gehanteerd te worden: transparantie, betrokkenheid en draagvlak van verpleegkundigen en verder kijken dan alleen het diploma.

Ook kan het Expertisegeried bijvoorbeeld dienen als basisdocument voor opleidingscurriculum, als input voor functioneringsgesprekken en voor de ontwikkeling van functieprofielen.

Daar waar zij staat, kan ook hij worden gelezen.

2. Werkomgeving

Geschiedenis

Vanaf begin twintigste eeuw zijn de zogenaamde ziekenvaders, de voorgangers van de huidige justitieel verpleegkundigen, werkzaam binnen justitiële inrichtingen. Sinds die tijd heeft een aantal ontwikkelingen geleid tot de huidige taakhoud en bijbehorend opleidingsniveau van justitieel verpleegkundigen. Zo heeft de Inspectie voor de Gezondheidszorg (1999) een onderzoek verricht naar de kwaliteit van zorg in PI's om zo kwaliteitsaspecten

te beschrijven en daarop aanbevelingen te doen ter verbetering van de gezondheidszorg. Rapporten zoals *Zorg om Zorg* (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2001) en *Referentiekader Penitentiair Verpleegkundige Zorg* (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2004) hebben daarnaast een belangrijke invloed gehad op het kwaliteitsbeleid. Ook hebben verschillende onderdelen van de wet- en regelgeving, zowel op nationaal als internationaal niveau, geleid tot een kwaliteitsverbetering van de zorg binnen justitiële inrichtingen.

Opleidingsachtergrond

Met een diploma hbo- of mbo-Verpleegkundige kan je starten met werkzaamheden binnen de justitiële setting. De verpleegkundigen die de functie van justitieel verpleegkundige uitoefenen, moeten de post-hbo-opleiding Justitieel Verpleegkundige met goed gevolg hebben afgerond of voldoen aan de eisen zoals beschreven in het deskundigheidsgebied Justitiële Verpleegkunde van het Kwaliteitsregister (V&VN, z.d.).

Beroepsuitoefening

Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) geeft namens de minister van Veiligheid en Justitie uitvoering aan de preventieve hechtenis van ingeslotenen en de tenuitvoerlegging van straffen en vrijheidsbenemende maatregelen die door de rechter zijn opgelegd. DJI is daarmee verantwoordelijk voor de penitentiaire inrichtingen (PI's) en detentiecentra (DC's), ook wel justitiële inrichtingen genoemd (Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie, 2016). Er zijn ook speciale inrichtingen voor jongeren: justitiële jeugdinstellingen (JJI). Voor ter beschikking gestelden (TBS) zijn er forensische psychiatrische centra (FPC) en voor vreemdelingen maakt DJI gebruik van detentie- en uitzetcentra. Binnen deze inrichtingen zijn er nog twee bijzondere afdelingen waar de justitieel verpleegkundige werkzaam is. Dit zijn de Penitentiair Psychiatrische Centra (PPC's) en het Justitieel Centrum voor Somatische Zorg (JCvSZ).

Justitieel verpleegkundigen werken in deze setting en voorzien in samenwerking met andere disciplines in de zorgplicht van ingeslotenen in de inrichtingen die behoren tot DJI. Deze zorg moet volgens de Penitentiaire beginselenwet (2022), de Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden (2021) en de Jeugdwet (2023) kwalitatief gelijk zijn aan de zorg die buiten de muren wordt geleverd. Daarnaast wordt er in de PPC's in bijzondere gevallen gebruik gemaakt van de

criteria in de Wet forensische zorg (2020).

In de werkomgeving van de justitieel verpleegkundigen zijn de missie en visie van DJI leidend. De missie luidt: "DJI levert een bijdrage aan de veiligheid van de samenleving door tenuitvoerlegging van vrijheidsstraffen en vrijheidsbenemende maatregelen en door de aan onze zorg toevertrouwde personen de kans te bieden een maatschappelijk aanvaardbaar bestaan op te bouwen. De gezondheidszorg die DJI biedt levert een bijdrage aan een humane uitvoering van de straffen en maatregelen en vergroot voor de ingeslotenen de kans om na afloop van de straf of maatregel een maatschappelijk aanvaardbaar bestaan op te bouwen."

De zorgvisie van DJI is in 2006 als volgt geformuleerd: "DJI draagt in haar inrichtingen zorg voor een doeltreffende, doelmatige en op de patiëntgerichte gezondheidszorg, waarvan de kwaliteit gelijkwaardig is aan de gezondheidszorg in de vrije maatschappij, rekening houdend met de bijzondere situatie van de vrijheidsbeneming." Deze visie stemt overeen met de eerder genoemde wetteksten, maar ook met de Europese wetgeving (European Prison Rules, 2006).

De Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) biedt somatische en geestelijke gezondheidszorg die kwalitatief gelijkwaardig is aan de zorg in de maatschappij. Binnen een beveiligd kader wordt zorg op maat geleverd volgens de actuele beroepsnormen. Er wordt aansluiting gezocht bij de reguliere somatische en geestelijke gezondheidszorg om de continuïteit te waarborgen. Doel is de psychische en somatische problematiek van de ingeslotene inzichtelijk te maken en te stabiliseren of te laten afnemen. Door het bieden van zorg op deze wijze, levert DJI een bijdrage aan een veilige samenleving.

Afhankelijk van de instelling waar zij werkt, focust de justitieel verpleegkundige in het professioneel handelen op een specifiek gebied. Binnen de PI richt zij zich op het signaleren, het stellen van verpleegkundige diagnoses, het uitvoeren van verpleegkundige interventies en verwijzen met betrekking tot zorgproblemen. Binnen tbs-klinieken en jeugdinstellingen ligt de focus meer op het behandelen en het behalen van doelen. In het professionele statuut zorg gevangeniswezen en vreemdelingenbewaring (Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie, 2016) en het kwaliteitsstatuut PPC (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2020) staat een uitwerking hoe de integrale zorg door DJI georganiseerd wordt. Medewerkers kunnen deze gebruiken om te zien hoe taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van betrokken disciplines en hun verhoudingen georganiseerd zijn.

Binnen de beroepsuitoefening verlenen de justitieel verpleegkundigen eerstelijnsgezondheidszorg. Zij dragen hiermee bij aan het beperken van schade door detentie en aan het voorkomen van recidieven. Veel aandacht gaat uit naar verslavingsproblematiek, psychiatrische stoornissen, preventie van infectieziekten, seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA's) en chronische somatische aandoeningen zoals diabetes mellitus, cardiovasculaire aandoeningen

en COPD.

Doelgroep

De doelgroep van de justitieel verpleegkundigen zijn de ingesloten: mensen die een vrijheidsbenemende of -beperkende straf of maatregel ondergaan. Ingesloten behoren voor een groot deel tot de bevolkingsgroep met een onder gemiddelde sociaaleconomische status. Deze groep wordt gekenmerkt door risicovol gedrag, weinig aandacht voor de gezondheid en bovengemiddeld gebruik van alcohol, drugs of medicijnen. Een relatief grote groep lijdt daarbij aan psychische aandoeningen, verstandelijke beperkingen, gedragsstoornissen, verslaving en infectieziekten. Er is vaak sprake van multipathologie. Ook ervaren zij vaak taal- en cultuurverschillen. Hiermee behoren zij tot een kwetsbare groep die zich in een situatie bevindt die zich kenmerkt door spanning en beperkingen (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2023b). Deze factoren leiden tot een bovengemiddelde vraag naar gezondheidszorg bij deze doelgroep. Zorgvragen ontstaan vaak door een combinatie van bovenstaande factoren en gaan daarnaast ook regelmatig gepaard met depersonalisatie, identiteitsbeschadigingen en hospitalisering ten gevolge van het ingesloten zijn.

Daarnaast kent deze doelgroep ook een categorie zorgmijders. De zorgmijder staat meer in de aandacht tijdens detentie en knapt vaak op door de structuur van rust, regelmaat en gezond dag- en nachtritme. De zorgvragen van ingesloten kunnen in alle categorieën van gezondheidsproblemen vallen met hierbij sterke nadruk op psychosociale problematiek.

3. Ontwikkelingen

Binnen het gevangeniswezen is de trend van taakherschikking al jaren gaande. Naast de eerstelijns justitieel verpleegkundigen zijn er ook een aantal tweedelijns verpleegkundige functies, zoals Praktijkondersteuner Huisartsenpraktijk (POH), Verpleegkundig Specialist Geestelijke Gezondheidszorg (VS GGZ), Verpleegkundig Specialist Algemene Gezondheidszorg (VS AGZ) en Sociaal Psychiatrisch Verpleegkundige (SPV) binnen de justitiële sector in opkomst. Deze verpleegkundigen werken bijvoorbeeld in het JCvSZ, de PPC's en reguliere PI's. Verpleegkundigen hebben te maken met zeer uiteenlopende combinaties van problematiek. Ook hebben zij te maken met extra beveiligde ingeslotenen en met aandacht van de media. Dit alles vraagt om specifieke competenties. In de PI komen de laatste jaren meer complexe en chronische psychiatrische aandoeningen voor. Speciaal voor de ingeslotenen met psychiatrische stoornissen is de functie van verpleegkundig Forensisch Therapeutisch Medewerker (FTM'ers) ontwikkeld. Het garanderen van de continuïteit in verpleegkundige zorg en patiëntveiligheid is de kerntaak van deze groep zorgprofessionals. Daarnaast leveren zij onder meer een belangrijke bijdrage aan de 24-uurs zorg.

Ook is er sprake van een toenemend aantal oudere ingeslotenen, door vergrijzing van de maatschappij. Een combinatie van deze ontwikkelingen laat een beeld zien van onder meer intensivering van het takenpakket van de justitieel verpleegkundigen, zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht. Details hierover worden verder uitgewerkt in hoofdstuk 6.

Kwaliteitskader Forensische Zorg

Alle ontwikkelingen van de afgelopen jaren op het gebied van kwaliteitsverbetering hebben een plek gekregen in het Kwaliteitskader Forensische Zorg (Bults et al., 2022) dat is gepubliceerd. Dit kader is opgenomen in het Kwaliteitsregister van het Zorginstituut Nederland. Er wordt gewerkt aan een praktische uitwerking en implementatie van dit kader en het streven is dat de forensische sector in 2028 volledig werkt volgens het kader, waaronder ook de PPC's vallen. Zaken binnen het forensisch werkveld, zoals standaarden, richtlijnen en zorgprogramma's, staan erin uitgewerkt met als doel alle betrokkenen helderheid en richting te geven en om het continu verbeteren van de kwaliteit van zorg te bevorderen.

4. Het deskundigheidsgebied van de verpleegkundige

In dit hoofdstuk worden de rollen van de verpleegkundige beschreven (Terpstra et al., 2015). Dit vormt de basis. In de hoofdstukken hierna komen de specialistische kennis, kunde en attitude van de justitieel verpleegkundige aan de orde. De rollen, zoals hieronder beschreven en de Professionele standaard (V&VN, 2015) vormen voor alle verpleegkundigen, dus ook voor de justitieel verpleegkundige het uitgangspunt van de beroepsuitoefening.

- a. Het ondersteunen van het zelfmanagement van zorgvragers, hun naasten en hun sociale netwerk, met als doel het behouden of verbeteren van het functioneren in relatie tot kwaliteit van leven, gezondheid en ziekte. Gericht op de zes dimensies van gezondheid: lichamelijke functies, mentale functies en beleving, de spirituele/existentiële dimensie, kwaliteit van leven, sociaal-maatschappelijke participatie en dagelijks functioneren (Huber, 2021).
- b. Het stellen van een verpleegkundige diagnose en het indiceren, organiseren en verlenen van verpleegkundige zorg en psychosociale begeleiding op basis van klinisch redeneren, in niet-complexe situaties op basis van richtlijnen en protocollen en in complexe zorgsituaties die vragen om integratie van kennis en combineren van richtlijnen en protocollen. Hierbij wordt daar waar mogelijk gewerkt op basis van evidence based practice;
- c. Het opstellen, uitvoeren en evalueren van een zorg(leef-)plan¹ en het verrichten van aan de zorgvrager gebonden regietaken, in samenwerking met zorgvragers, hun naasten en hun sociale netwerk en met collega-zorgverleners. Daarnaast het regisseren van het aan de zorgvrager gebonden en/of zorgvrager overstijgende zorgproces door het organiseren en coördineren van een geïntegreerd, inter- en multidisciplinair, samenhangend zorgaanbod. Dit wordt gedaan in samenspraak met de zorgvrager (shared decision making), waarbij ook de naasten en het sociale netwerk van de zorgvrager en collega-zorgverleners in de (zorg)keten c.q. het -netwerk betrokken worden;
- d. Het observeren van de zorgvrager gericht op tijdig signaleren van veranderingen in diens gezondheidstoestand en daarop passende actie ondernemen, teneinde het herstel te bespoedigen c.q. het risico op verergering van ziekte te verminderen;
- e. Het uitvoeren van zorg gerelateerde preventie gericht op individuen met een ziekte, beperking of meerdere gezondheidsproblemen, met als doel het ondersteunen bij zelfredzaamheid, reductie van de ziektelast en het voorkomen van verergering van ziekte en het indiceren, ontwikkelen, organiseren en uitvoeren van preventie gericht op het bevorderen van gezondheid, vitaliteit, zelfmanagement en participatie van mensen, op het anticiperen op gezondheidsrisico en het ondernemen van actie wanneer sprake is van verhoogd gezondheidsrisico;
- f. Het uitvoeren van taken, het initiëren en het ontwikkelen van kwaliteitszorg en op het gebied van innovatie, analyse en praktijkonderzoek en (evidence based) professionalisering binnen een werkeenheid of Expertisegebied, rekening houdend met kosteneffectiviteit; het begeleiden en coachen van collega-zorgverleners;
- g. Het verrichten van voorbehouden handelingen op basis van functionele zelfstandigheid.

¹ Lees ook: verpleegplan, begeleidingsplan etc.

5. Uitwerking CanMEDS-rollen

In de Inleiding van dit document is te lezen dat het Expertisegebied justitieel verpleegkundige beschouwd moet worden als een aanvulling op het Beroepsprofiel verpleegkundige (Lambregts & Grotendorst, 2012 & Terpstra et al., 2015). Het Beroepsprofiel beschrijft de generalistische elementen van het beroep die voor elke verpleegkundige van toepassing zijn en dus ook voor de verpleegkundigen die binnen een Expertisegebied werken. Om de verbinding tussen het Beroepsprofiel en het Expertisegebied te verhelderen, komen de kennis en vaardigheden uit het Beroepsprofiel terug in het Expertisegebied. Vervolgens worden vanuit deze basis de aanvullende kennis en vaardigheden van de justitieel verpleegkundige beschreven. Dit wordt uitgewerkt aan de hand van de CanMEDS-systematiek (Canadian Medical Education Directions for Specialist) die deel uitmaken van het Beroepsprofiel. Deze systematiek bestaat uit zeven verschillende rollen. De kern van de beroepsuitoefening is de verpleegkundige als zorgverlener. De centrale rol van zorgverlener geeft richting aan de andere CanMEDS-rollen. Deze rollen komen voort uit de rol van zorgverlener en versterken deze rol.

Figuur 1. CanMEDS-systematiek

Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt bij elke CanMEDS-rol een algemene inleiding op de rol binnen het Expertisegebied justitieel verpleegkundige beschreven. Vervolgens worden per rol de algemeen geldende en aanvullende kennis en vaardigheden/attitude uit het beroepsprofiel beschreven. De aanvullende kennis en vaardigheden geven een beeld van hetgeen de justitieel verpleegkundige uniek maakt ten opzichte van verpleegkundigen met werkzaam in andere Expertisegebieden. De kennis en vaardigheden uit het Beroepsprofiel vormen samen met de aanvullende beschrijvingen van de justitieel verpleegkundige één geheel en bestrijken samen het volledige domein waarin de justitieel verpleegkundige werkzaam is.

5.1 Rol Zorgverlener

De justitieel verpleegkundige kenmerkt zich als een zorgverlener die tijdens de zorgverlening te maken heeft met veiligheid. Enerzijds moet de ingeslotene kunnen rekenen op een veilige omgeving waarin goede zorg wordt verleend. Anderzijds moet de veiligheid tijdens de zorgverlening voor de verpleegkundigen en collega-zorgprofessionals optimaal geborgd zijn.

Om goede zorg te kunnen verlenen dient de justitieel verpleegkundige naast algemene medische en verpleegkundige kennis te beschikken over bovengemiddelde kennis van somatische (met name chronische) aandoeningen, psychiatrische stoornissen, infectieziekten, verstandelijke beperkingen en gedrags- en verslavingsproblematiek. Daarnaast moet de verpleegkundige op basis van procedures en protocollen en, met deze brede kennisbasis, de toegeleiding van zorg naar de arts kunnen uitvoeren. Ook hierbij zijn specifieke vaardigheden van belang. Niet alleen hebben justitieel verpleegkundigen te maken met complexe zorg door een veelheid van psychosociale problemen, zij zijn ook zeer autonoom in hun beroepsuitoefening. In besluitvormingsprocessen over de zorg moet de beschikbare informatie goed geïnterpreteerd en geïntegreerd worden en moet rekening gehouden worden met de hierboven beschreven aspecten zoals veiligheid en culturele diversiteit. De verpleegkundige is immers de eerste professional die een ingeslotene ziet. De verpleegkundige moet optimaal toegerust zijn om toegeleidingen uit te voeren zodat de ingeslotene naar de juiste zorgprofessional verwezen wordt.

Kennis

- Heeft belangrijke basisprincipes uit de anatomie, fysiologie, pathologie en farmacologie paraat.
- Is goed op de hoogte van ontwikkelingspsychologie, levensfasen van de mens, principes van zelfmanagement en copingstijlen.
- Kent de theoretische modellen achter haar activiteiten en interventies.
- Kent de bronnen van het verpleegkundig handelen en actuele richtlijnen en professionele standaarden.

Aanvullende kennis van de justitieel verpleegkundige

- Heeft diepgaande kennis en methodieken betreffende verslavingsproblematiek, psychopathologie, psychiatrische stoornissen en infectieziekten.
- Heeft diepgaande kennis van veel voorkomende chronische aandoeningen zoals diabetes mellitus, COPD en cardiovasculaire aandoeningen.
- Kent de procedures en richtlijnen over toegeleiding van ingeslotenen naar andere zorgverleners, bijvoorbeeld een arts, psycholoog, tweedelijnsverpleegkundigen en tandarts.
- Heeft kennis van de spoedeisende situaties en de procedures binnen de inrichting.
- Kent de veiligheidsvoorschriften en procedures binnen de betreffende justitiële inrichting.
- Heeft kennis over gezondheidsvoorlichting en -opvoeding.
- Heeft kennis over wet- en regelgeving met betrekking op het Expertisegebied.

Vaardigheden en attitude

- Kan uit verschillende bronnen informatie verzamelen (bijvoorbeeld uit observaties, rapportages, overdrachten, lab-uitslagen), deze informatie analyseren en interpreteren.
- Is in staat om op basis van klinisch redeneren de verpleegkundige zorg vast te stellen en richt zich op het handhaven, versterken of verwerven van zelfmanagement van de ingeslotene.
- Kan bij zorgproblemen de vier gebieden van het menselijk functioneren risico's inschatten, problemen vroegtijdig signaleren, interventies kiezen en uitvoeren, het verloop monitoren en de resultaten evalueren.
- Is in staat te werken volgens richtlijnen en daar beargumenteerd vanaf te wijken als de situatie of de eigen professionele of morele afwegingen daartoe aanleiding geven.
- Kan de ingeslotene ondersteunen bij persoonlijke verzorging en deze waar nodig overnemen.
- Kan alle voorkomende voorbehouden en risicovolle handelingen uitvoeren, met inachtneming van de eigen bevoegdheid en bekwaamheid

Aanvullende vaardigheden en attitude van de justitieel verpleegkundige

- Is in staat te bepalen welke ingeslotenen medische of psychische zorg nodig hebben, wat de urgentie is en door wie de ingeslotene gezien en/of behandeld moet worden.
- Is in staat om informatie te verwerven over het psychisch, somatisch en sociaal functioneren van een ingeslotene zowel bij de persoon zelf als bij interne en externe zorgverleners.
- Kan zijn of haar benadering afstemmen op medische diagnoses en/of behandelmogelijkheden en daarnaast op veiligheidsmaatregelen.
- Kan consulten aan ingeslotenen verlenen tijdens een verpleegkundig spreekuur, waarin de zorgvraag wordt besproken en geïnterpreteerd en waarbij rekening wordt gehouden met de signalen en informatie van collega's en andere disciplines.
- Is in staat een besluit te nemen op basis van de afwegingen van somatische en psychische kenmerken van de ingeslotene en daarbij de veiligheidsoverwegingen en de mogelijke gevolgen voor de inrichting mee te wegen.
- Is in staat adequaat op te treden bij (medische) crisissituaties en kan indien nodig de juiste verpleegkundige diagnoses stellen en interventies toepassen, ook wanneer er geen geneeskundige aanwezig is.
- Is in staat in de penitentiaire setting aan de hand van de gezondheidstoestand de geschiktheid van de ingeslotene multidisciplinair te bespreken en een advies uit te brengen aan de directie of betrokken instanties.

5.2 Rol Communicator

De groep ingeslotenen met een zorgvraag voor een justitieel verpleegkundige is op het gebied van cultuur, sociaal economische status, gedrag en taal zeer divers. Dit betekent dat de justitieel verpleegkundige voortdurend moet anticiperen op culturele verschillen, begripsvermogen, ziektebeeld en gedrag van de ingeslotene en de context. Met verschillende gesprekstechnieken kan zij contact maken, een (gezondheids)probleem verhelderen, voorlichting geven of een situatie van een ingeslotene analyseren. Daarnaast moet de justitieel verpleegkundige taal en -cultuurbarrières kunnen overbruggen. Hierbij moet de verpleegkundige zorgen voor optimale, op maat gesneden informatie voorziening en kan zij ondersteuning inzetten van bijvoorbeeld een tolk.

In de communicatie wordt tevens rekening gehouden met de regelgeving die binnen de instellingen geldt.

Zelfvertrouwen en standvastigheid door de verpleegkundige is nodig om niet beïnvloed te worden door mogelijk manipulatief gedrag van een ingeslotene.

In teamverband werkt de justitieel verpleegkundige aan een consistent en eenduidig zorgbeleid binnen de medische dienst en de instelling.

Kennis

- Heeft kennis van communicatieniveaus (inhoud, procedure, proces).
- Kent de belangrijkste gesprekstechnieken.
- Kent verschillende manieren van gedragsbeïnvloeding en versterken van de positie van de cliënt.
- Is op de hoogte van de nieuwste toepassingen binnen de medische wereld van informatie- en communicatietechnologieën (ICT).

Aanvullende kennis van de justitieel verpleegkundige

- Kent de juridische kaders waarbinnen de justitieel verpleegkundige werkzaam is en is integer in de communicatie over en met een ingeslotene.
- Kent de technieken van motiverende gespreksvoering, bijvoorbeeld van toepassing op het geven van voorlichting en voor het verlenen van psychosociale zorg en zorg aan verslaafden.
- Kent de techniek van de oplossingsgerichte gespreksvoering.

Vaardigheden en attitude

- Kan communiceren en soepel schakelen op inhouds-, procedure- en procesniveau.
- Kan gesprekstechnieken kiezen die passen bij de ingeslotene en het niveau van communicatie.
- Kan uitstekend in vaktaal formuleren zowel mondeling als schriftelijk en kan vaktaal omzetten naar taal die begrijpelijk is voor de ingeslotene.
- Kan adviezen geven en de ingeslotene instrueren en motiveren.
- Is digitaal vaardig en kan overweg met diverse computersystemen.
- Maakt professioneel gebruik van sociale media.

Aanvullende vaardigheden en attitude van de justitieel verpleegkundige

- Is in staat kalm, weloverwogen en met zelfvertrouwen op te treden, ook bij weerstand of emoties van de ingeslotene, al dan niet met psychosociale problematiek of gedragsstoornissen.
- Kan binnen de kaders van de regelgeving afstemmen met collega's omtrent de lichamelijke en geestelijke gezondheid van een ingeslotene.
- Is in staat om als onderdeel van het medisch team op één lijn te blijven met collega's en een consistent beleid te voeren ten aanzien van de ingeslotene.
- Kan doorvragen zodat de situatie van de ingeslotene geanalyseerd wordt. Hierbij ligt niet alleen de focus op het gezondheidsprobleem maar wordt alle beschikbare informatie ten aanzien van de

ingeslotene geanalyseerd en getoetst.

- Kan de hulpvraag van mensen met verschillende culturen, talen, gedragsstoornissen en verslavingsproblemen herkennen. Is daarbij in staat om vertaalslagen te maken en te communiceren op verschillende niveaus.
- Is in staat om begeleidingsgesprekken te voeren met ingeslotenen over verschillende problematieken, zowel chronisch als acuut.

5.3 Rol Samenwerkingspartner

De verpleegkundige is de spil in de zorg en het eerste aanspreekpunt voor de ingeslotene. Zij is de poortwachter en faciliteert de toegeleiding van de ingeslotenen naar de (huis)arts en andere samenwerkingspartners. De justitieel verpleegkundige verricht de medische intake en verzorgt de doorverwijzing naar andere disciplines. Multidisciplinaire communicatie op verschillende niveaus is essentieel voor het realiseren van een effectieve toegeleiding. Om de toegeleiding of overplaatsing goed en veilig binnen de kaders van het beroepsgeheim te laten verlopen, is kennis van de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van samenwerkingspartners essentieel. Met een goede procedure, afstemming en communicatie tussen de verpleegkundige en de diverse samenwerkingspartners kan een ingeslotene bijvoorbeeld op correcte wijze overgeplaatst worden naar een andere cel, afdeling of instelling. Ook draagt de justitieel verpleegkundige zorg voor een verpleegkundige overdracht naar andere zorgverleners en behandelaars om zo continuïteit van zorg na detentie optimaal te laten verlopen.

Kennis

- Heeft een visie op samenwerken en is op de hoogte van actuele standaarden en handreikingen daarin.
- Heeft kennis van samenwerkingsprocessen, zoals groeps- en teamvorming, teamrollen, groepsdynamica, het geven en ontvangen van feedback.
- Heeft kennis van de functies van de samenwerkingspartners, ook partners buiten de zorg, en is op de hoogte van ketenprocessen.
- Heeft kennis van doeltreffende, doelmatige verslaglegging en overdracht, waarbij gebruik wordt gemaakt van wet- en regelgeving en ICT.

Aanvullende kennis van de justitieel verpleegkundige

- Heeft inzicht in de verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de verschillende samenwerkingspartners, zodat de toegeleidingsprocedure of overplaatsing op adequate wijze verricht kan worden.
- Heeft kennis van de gezondheidszorgwetten als het gaat om het beroepsgeheim en de communicatie met niet BIG-geregistreerde collega's.

Vaardigheden en attitude

- Kan de ingeslotene, naaste en mantelzorgers ondersteunen en verwijzen waar nodig.
- Kan haar visie op samenwerken formuleren en naar voren brengen.
- Kan in teams en samenwerkingsprocessen haar bijdrage leveren en zichzelf positioneren, schuwt

confrontaties en verschil van mening daarbij niet.

- Kan efficiënt en effectief verslagleggen, overleggen en overdragen, vanuit een gelijkwaardige, collegiale en open houding, zowel in relatie tot de ingeslotene en diens naasten, binnen het eigen verpleegkundige team, in het multidisciplinaire team als met andere samenwerkingspartners.

Aanvullende vaardigheden en attitude van de justitieel verpleegkundige

- Is in staat activiteiten af te stemmen met betrokken samenwerkingspartners.
- Is in staat om met de verschillende stakeholders, ook niet-medische disciplines samen te werken zodat de veiligheid en de kwaliteit van zorg gewaarborgd blijft.
- Kan bij acute situaties een zorgoverdracht geven aan ambulancepersoneel of bij een crisisplaatsing in PPC.
- Kan voorstellen doen aan andere disciplines over de afstemming van de verpleegkundige zorg en het behandelingsplan op het individuele dagprogramma van de instelling en/of ingeslotene.

5.4 Rol Reflectieve professional

De justitieel verpleegkundige dient in haar functie een vertrouwensband te ontwikkelen met een ingeslotene. Dit is een professionele relatie. Het is van belang om hierin kritisch te blijven om te voorkomen dat dit leidt tot onnodige moreel-ethische dilemma's. Openheid naar en feedback van collega's zijn hierin belangrijke hulpmiddelen. Om als justitieel verpleegkundige optimale zorg te kunnen geven binnen de zeer complexe context is zelfreflectie ten aanzien van het professioneel handelen een absolute vereiste. De algemene maatschappelijke ontwikkelingen, zoals meer mondigheid van burgers en grotere toegankelijkheid van medische kennis, spelen hierin een rol. Behandelingsmogelijkheden volgen elkaar snel op waardoor kennis verouderd. Gezien de toegeleidingsfunctie die wordt vervuld en de verantwoordelijkheid die daarmee gepaard gaat, dient de justitieel verpleegkundige bij te blijven in de actuele thema's en ontwikkelingen binnen het brede spectrum waarin zij haar beroep uitoefent. Dit geldt voor zowel klinische kennis als voor de professionele standaarden.

Kennis

- Heeft kennis over de inhoud van de Beroepscode van Verpleegkundigen en Verzorgenden.
- Heeft kennis van de principes van Evidence Based Practice.
- Heeft basiskennis van methoden van onderzoek.
- Heeft kennis van actuele thema's en ontwikkelingen in het eigen vakgebied.
- Is op de hoogte van toepassingen op het gebied van kennisontwikkeling en -delen.
- Kent de principes van reflectieve praktijkvoering.
- Heeft kennis van interculturele competenties.
- Heeft kennis van de moreel-ethische context van de zorgverlening.

Aanvullende kennis van de justitieel verpleegkundige

- Kent de voorkomende medische en verpleegkundige protocollen, richtlijnen en werkprocessen binnen de sector.

Vaardigheden en attitude

- Houdt vakliteratuur bij. Weet waar en hoe er informatie te vinden is.
- Kan participeren in (praktijk)onderzoek.
- Ontwikkelt zichzelf door zelfreflectie en zelfbeoordeling van resultaten.
- Kan het eigen functioneren waarderen en kritisch benaderen; durft ergens op terug te komen.
- Kan feedback van collega's en leidinggevendenden ontvangen en integreren in haar handelen.
- Kan collega's en studenten feedback geven op hun handelen en professioneel gedrag.
- Kan omgaan met ethische vraagstukken en zingevingsvraagstukken van ingeslotenen.
- Kan ingeslotenen en diens naasten ondersteunen bij het nemen van beslissingen betreffende de behandeling, het al of niet voortzetten van een behandeling (specifiek rond het levenseinde).

Aanvullende vaardigheden en attitude van de justitieel verpleegkundige

- Is in staat om binnen de wettelijke kaders te werken.
- Kan omgaan met de spanningen die kunnen ontstaan door de geheimhoudingsplicht.
Bijvoorbeeld wanneer bevindingen gecommuniceerd dienen te worden ter voorkoming van (gezondheids)problemen.

5.5 Rol Gezondheidsbevorderaar

Justitieel verpleegkundigen interveniëren veelvuldig op psychosociale klachten. Zo kunnen ingeslotenen in de eerste periode vaak last hebben van aanpassingsstoornissen. Daarnaast hebben ingeslotenen binnen een justitiële instelling een ander gezondheidsbesef dan in de vrije maatschappij. Dit wordt veroorzaakt door de beperkte ruimte waarin zij leven waarin tijd geen belangrijke rol speelt. Door deze twee elementen wordt veel psychosociale problematiek veroorzaakt waarin een verpleegkundige een belangrijke rol speelt. Zij verzorgen de zorgtoegeleiding naar de andere (medische) disciplines en kunnen met behulp van voorlichting de zorgtoegeleiding reduceren. Voorlichting is niet alleen gericht op de ingeslotenen, maar richt zich ook op andere disciplines die direct met ingeslotenen werken. Het gezondheidsniveau kan op deze manier zo optimaal mogelijk behouden worden.

Kennis

- Heeft kennis van epidemiologie.
- Heeft kennis van preventie en gezondheidsvoorlichting, gezondheids- en gedragsdeterminanten.
- Heeft kennis van de principes van zelfmanagement, leefstijlen, gedrag en manieren van gedragsbeïnvloeding.
- Is bekend met manieren waarop gezond gedrag gestimuleerd kan worden.
- Is op de hoogte van culturen en cultuurgebonden opvattingen van gezondheid en cultuurgebonden gezondheidsproblemen.

Aanvullende kennis van de justitieel verpleegkundige

- Kent het begrip 'uitstelbare zorg' en kan inschatten wanneer een zorgbehoefte uitgesteld kan worden.

Vaardigheden en attitude

- Kan gegevens verzamelen in brede context, gericht op vroeg signalering en risicobeoordeling.
- Heeft vaardigheden op het gebied van outreachende zorg en bemoeizorg.
- Is in staat het sociale netwerk rond een ingeslotene te versterken.
- Kan meedenken met beleidsmakers en voorstellen doen voor noodzakelijke programma's.
- Kan participeren in collectieve of groepsgerichte preventie.

Aanvullende vaardigheden en attitude van de justitieel verpleegkundige

- Is in staat gezondheidsvoorlichting te geven en adviezen te verstrekken aan samenwerkingspartners betreft lichamelijke en/of psychische klachten, verslaving, gedragsproblematiek en infectieziekten.
- Kan grootschalige screeningsonderzoeken coördineren en uitvoeren.
- Kan gezondheidsbedreigende factoren signaleren welke al dan niet samenhangen met de leef- en/of arbeidsomstandigheden binnen een inrichting.
- Is in staat de-escalerend te werken om agressie of gezondheidsproblemen te voorkomen.

5.6 Rol Organisator

De justitieel verpleegkundigen verlenen niet alleen primaire zorg. Zij geven ook voorlichting en doen de toegeleiding naar andere zorgverleners. Justitieel verpleegkundigen zijn hierdoor degenen die dicht bij de ingeslotene staan als het gaat om het bevorderen en het behouden van de gezondheid. Zij signaleren tevens de factoren die de gezondheid van ingeslotenen kunnen bedreigen. De justitieel verpleegkundigen zijn bij uitstek de professionals om management, samenwerkingspartners en directie te adviseren omtrent gezondheidsbevorderende elementen die binnen een instelling ingevoerd kunnen worden. Hiermee dragen verpleegkundigen bij aan het voorkomen van detentieschade van de ingeslotene.

Kennis

- Kent verschillende organisatievormen en principes uit de organisatiekunde.
- Heeft bedrijfsmatig en zakelijk inzicht en kennis van de bekostiging van de zorg.
- Heeft kennis van de nieuwste ICT-middelen.
- Is op de hoogte van de wet Zeggenschap in de zorg, die in werking is getreden per juli 2023. Weet hoe het beleid van een organisatie te beïnvloeden is. De Verpleegkundige Advies Raad (VAR) is bijvoorbeeld een instrument wat hierbij gebruikt kan worden.

Aanvullende kennis van de justitieel verpleegkundige

- Heeft kennis van de verschillende (medische) diensten en disciplines die binnen een inrichting werkzaam zijn.

Vaardigheden en attitude

- Kan de zorg rondom ingeslotenen, tussen disciplines en organisaties coördineren waarbij de continuïteit van zorg wordt gewaarborgd.
- Neemt beslissingen over beleid (prioritering) en middelen voor de individuele patiëntenzorg.
- Gaat op verantwoorde wijze met materialen en middelen om.
- Neemt (gedrags)regels en protocollen in acht, die horen bij de functionele verantwoordelijkheid.
- Is vaardig op het gebied van ICT.
- Levert een bijdrage aan de patiëntveiligheid en het werkklimaat binnen de organisatie.

Aanvullende vaardigheden en attitude van de justitieel verpleegkundige

- Kan adviezen geven aan directie of management met betrekking tot elementen welke invloed zullen hebben op de gezondheidstoestand van de ingeslotenen.
- Is in staat professionele grenzen te bewaken.

5.7 Rol Professional en kwaliteitsbevorderaar

De justitieel verpleegkundige werkt vaak solistisch en werkt samen in ketens of netwerken. Binnen de justitiële verpleegkunde spelen naast de gezondheidsproblemen van de ingeslotene ook de juridische kaders en de veiligheidsoverwegingen een grote rol. Kennis hebben over wettelijke bevoegdheden en verantwoordelijkheden is van belang om optimaal te kunnen functioneren. Daarnaast zijn reflectieve kennis en vaardigheden nodig om de belangen af te kunnen wegen, de stem van de ingeslotene te laten doorklinken en verantwoorde zorg te kunnen leveren.

Kennis

- Is op de hoogte van de wet- en regelgeving die van toepassing is op de verpleegkundige beroepsuitoefening en de context waarin zij werkzaam is.
- Heeft kennis van monitoring van resultaten van zorg.
- Heeft kennis van actuele richtlijnen.
- Heeft kennis van kwaliteitskaders en professioneel en persoonlijk leiderschap.
- Is op de hoogte van de eigen waarden en normen en die van de beroepsgroep (Beroepscode).
- Is op de hoogte van de eigen grenzen van het persoonlijke en professionele handelen.

Aanvullende kennis van de justitieel verpleegkundige

- Is op de hoogte van de juridische kaders uit de Penitentiaire beginselenwet (2022), de Beginselenwet verpleging ter beschikking gestelden (2021) en de Jeugdwet (2023).

Vaardigheden en attitude

- Is resultaatgericht, werkt effectief en efficiënt.
- Kan haar visie op kwaliteit van zorg in begrijpelijke taal naar voren brengen.
- Houdt zich als lid van de beroepsgroep aan de Beroepscode van Verpleegkundigen en Verzorgenden, aan de wetgeving en aan de regels van de eigen organisatie.
- Kan omgaan met spanningsvelden, zoals zakelijkheid-betrokkenheid en afstand-nabijheid.
- Is een trotse, zelfbewuste beroepsbeoefenaar en ambassadeur van het vak.

Aanvullende vaardigheden en attitude van de justitieel verpleegkundige

- Kan omgaan met de beperkte privacy van een ingeslotene.
- Kan omgaan met de verschillende bronnen van spanning die ontstaan door de positie die de justitieel verpleegkundigen hebben in een justitiële instelling. Bijvoorbeeld het hebben van toegang tot medicijnen, de verpleegkundige als vertrouwenspersoon, het bewaken van het medisch beroepsgeheim, etc.
- Is in staat haar handelen te verantwoorden, gemaakte keuzes te evalueren en te reflecteren.

6. Toekomstige ontwikkelingen

Multiproblematiek en arbeidskrapte

DJI signaleert de afgelopen jaren steeds vaker ingeslotenen met een multiproblematiek in inrichtingen. Er is een toename aan chronische ziekten en multimorbiditeit. Daarnaast hebben mensen in detentie steeds vaker een veelheid aan psychische en sociale problemen. Door de complexe zorgbehoefte moeten inrichtingen, instellingen en klinieken een verscheidenheid aan zorg aanbieden, wat niet altijd tijdig geleverd kan worden door arbeidskrapte. Dit leidt tijdens en na detentie tot problemen bij het regelen van passende zorg op de juiste plek. Reguliere geestelijke gezondheidszorg buiten detentie voorziet onvoldoende in de begeleiding en behandeling van mensen met een complexe zorgbehoefte waardoor zij een gevaar voor de maatschappij kunnen zijn. Deze groep mensen komt als gevolg daarvan weer in aanraking met justitie en terug bij DJI.

Daarnaast wordt steeds vaker een beroep gedaan op DJI-instellingen voor mensen met forensische problematiek, maar zonder specifieke indicatie met forensische zorgtitel. Dit gaat ten koste van plekken voor ingeslotenen.

Ook kunnen niet alle ingeslotenen uitstromen naar beschermde woonvoorzieningen, waardoor schaarse plekken bezet gehouden worden. Het gevolg kan zijn dat ex-ingeslotenen worden vrijgelaten zonder passende begeleiding en vervolgzorg door de gemeente. De kans op recidieven en herhaald slachtofferschap is verhoogd. Dit leidt tot hogere kosten en heeft consequenties voor de maatschappij. Het plan is dat inzet van preventie om instroom te beperken en het bevorderen van uitstroom meer prioriteit krijgt in de toekomst (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2023a).

Vergrijzing

De maatschappij vergrijst, wat wil zeggen dat het aandeel ouderen in de bevolking stijgt. Dit is eveneens in het gevangeniswezen merkbaar. De toenemende zorgvraag van oudere ingeslotenen vraagt om maatwerk waarbij vitaliteit, kwetsbaarheid en zorgbehoefte vooropstaan. Medewerkers bij PI's krijgen te maken met ouderdomsgerelateerde problemen en zorgbehoeften. PI's hebben nog geen specifiek beleid voor ouderen en zijn niet structureel ingericht en voorbereid op deze zorgbehoeften in de toekomst. In december 2022 heeft de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming het advies uitgebracht dat een beleid voor ouderen in detentie ontwikkeld en geïmplementeerd moet worden en dat, waar nodig, regelgeving wordt aangepast en praktische maatregelen worden genomen.

Als reactie hierop heeft de minister voor Rechtsbescherming een aanvulling gedaan van aanbevelingen naar DJI. Deze ontwikkelingen zouden ervoor moeten zorgen dat de consequenties van vergrijzing van ingeslotenen in de hand gehouden worden (Commissie van justitie en veiligheid, 2023).

Veiligheid medewerkers

De veiligheid van medewerkers, ingeslotenen en de samenleving staat bij DJI voorop. Door de veranderende zorgbehoefte, vergrijzing en arbeidskrapte, komt de veiligheid in het gedrang. Er is een structurele stabiele financiering nodig en er moet meer ruimte komen voor innovatie, modernisering en onderhoud om het werk veilig te kunnen blijven doen (Dienst Justitiële Inrichtingen, 2023a).

Conclusie

Trends, zoals de toenemende zorgzwaarte door multimorbiditeit, psychische problematiek, vergrijzing en complexe omgevingsfactoren van ingeslotenen, zetten in de komende jaren door. Deze trends worden versterkt door de hoge eisen aan zelfredzaamheid en participatie die buiten de penitentiaire inrichting aan de ingeslotenen, doorgaans met verminderde maatschappelijke draagkracht, worden gesteld.

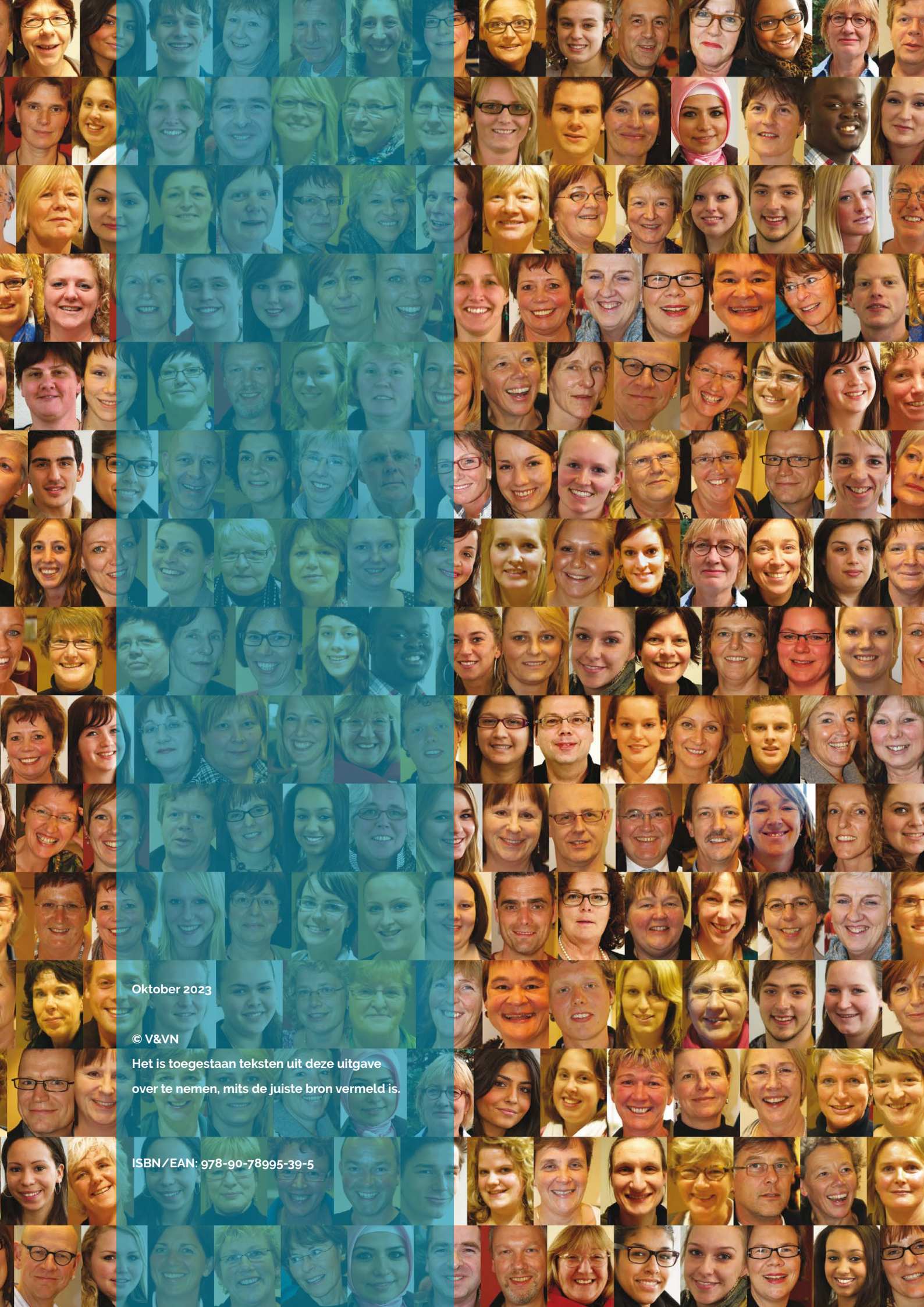
Een combinatie van deze aspecten leidt tot een taakverzwaring van de justitieel verpleegkundige. Deze taakverzwaring maakt het nog belangrijker dan voorheen dat verpleegkundigen zich blijven ontwikkelen volgens de Professionele standaard, bijvoorbeeld door het volgen van bij- en nascholing. Activiteiten op het gebied van leren en ontwikkelen kunnen worden vastgelegd in het persoonlijk portfolio in het Kwaliteitsregister Verpleegkundigen & Verzorgenden (V&VN, z.d.).

Ook vraagt deze taakverzwaring, in samenhang met de rol van toeleiding, om een multidisciplinaire samenwerking tussen de justitieel verpleegkundigen, tweedelijnsverpleegkundigen en artsen. Omdat niet iedere penitentiaire inrichting alle verschillende verpleegkundige disciplines heeft, is het noodzakelijk dat de justitieel verpleegkundige kennis heeft van de CanMEDS-rollen.

Literatuurlijst

1. *Beginnelsenwet verpleging ter beschikking gestelden*. (2021, 1 januari). wetten.overheid.nl. Geraadpleegd op 26 juni 2023, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0008765/>
2. Bults, N., Schimmel, M., Vos, J., De Nederlandse ggz, Dienst Justitiële Inrichtingen, MIND Landelijk Platform Psychische Gezondheid, Ministerie van Justitie en Veiligheid, Nederlands Instituut voor Psychologen, Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, Valente, Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland, & Verpleegkundigen en Verzorgenden Nederland. (2022). *Kwaliteitskader: Forensische Zorg 2022-2028*. <https://kwaliteitskaderfz.nl/>
3. Commissie voor justitie en veiligheid. (2023, 26 januari). *Reactie op het advies van de Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) over vergrijzing in detentie*. Tweede Kamer Der Staten-Generaal. Geraadpleegd op 19 juli, 2023, van https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2023Z01088&did=2023D02556
4. Dienst Justitiële Inrichtingen. (2023a, 23 mei). *Groeiende complexe doelgroep zorgt voor verstopping bij DJI*. Nieuwsbericht | dji.nl. <https://www.dji.nl/actueel/nieuws/2023/05/23/groeiende-complexe-doelgroep-zorgt-voor-verstopping-bij-dji>
5. Dienst Justitiële Inrichtingen (2023b, 10 mei). *Regimes en doelgroepen*. Justitiabelen | dji.nl. <https://www.dji.nl/justitiabelen/volwassenen-in-detentie/regimes-en-doelgroepen>
6. Dienst Justitiële Inrichtingen. (2020). *Kwaliteitsstatuut: Penitentiair Psychiatrisch Centrum*. In <https://www.dji.nl/documenten/publicaties/2020/10/27/kwaliteitsstatuut-penitentiair-psychiatrisch-centrum>.
7. Dienst Justitiële Inrichtingen (2004, 14 april). *Referentiekader Penitentiair Verpleegkundige Zorg*.
8. Dienst Justitiële Inrichtingen (2001). *Zorg om zorg: Een inventarisatie van de knelpunten rond de zorg voor psychisch gestoorde gedetineerden*.
9. *European prison rules*. (2006). Council of Europe Bookshop. <https://book.coe.int/en/penal-law-and-criminology/3565-european-prison-rules.html>
10. Inspectie voor de Gezondheidszorg. (1999, augustus). *Zorg Achter Tralies: Een onderzoek naar kwaliteitsaspecten van de gezondheidszorg in penitentiaire inrichtingen* | RIVM. <https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/403502001.pdf>
11. *Jeugdwet*. (2023, 1 januari). wetten.overheid.nl. Geraadpleegd op 26 juni 2023, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/>
12. Kappert, J. D. S., & Hoop, I. H. de (2019, 31 januari). *Beroepsprofiel - Verpleegkundig Specialist*. V&VN. https://www.venvn.nl/media/sopp4ccx/4_profiel-verpleegkundig-specialist_def.pdf
13. Lambregts, J., & Grotendorst, A., (2012). *Leren van de Toekomst: Verpleegkundigen en Verzorgenden 2020*. Houten, Bohn Stafleu en van Loghum. <https://doi.org/10.1007/978-90-368-0929-0>
14. Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie. (2016). *Professioneel statuut zorg: Ten behoeve van de organisatie van de zorg in het gevangeniswezen en vreemdelingenbewaring*. In *Dienst Justitiële Inrichtingen*.
15. *Penitentiaire beginselenwet*. (2022, 1 oktober). wetten.overheid.nl. Geraadpleegd op 26 juni 2023, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0009709/>

16. Terpstra, D., Berg, A. van den, Mierlo, C. van, Zijlstra, H., Landman, J., Schuurmans, M., & Kempff, M. (2015, 3 december). Toekomstbestendige beroepen in de verpleging en verzorging.
17. V&VN. (n.d.). *Deskundigheidsgebieden in het Kwaliteitsregister V&V*. Geraadpleegd op 24 juli 2023, van <https://www.venvn.nl/registers/kwaliteitsregister/her-registreren/deskundigheidsgebieden/>
18. V&VN. (2021, 7 januari). *3 uitgangspunten voor functiedifferentiatie na Wet BIG-II*. V&VN. <https://www.venvn.nl/nieuws/3-uitgangspunten-voor-functiedifferentiatie-na-wet-big-ii/>
19. *Wet forensische zorg*. (2020, 1 januari). [wetten.overheid.nl](https://wetten.overheid.nl/BWBR0040634/) Geraadpleegd op 19 juli 2023, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0040634/>

Oktober 2023

© V&VN

Het is toegestaan teksten uit deze uitgave over te nemen, mits de juiste bron vermeld is.

ISBN/EAN: 978-90-78995-39-5